

Uitkomsten inventarisatie mantelzorgbeleid

Datum: 1 maart 2016

Locatie: VNG, Den Haag

Inleiding

De Tweede Kamer wordt 4 maal per jaar door staatssecretaris Van Rijn geïnformeerd over de stand van zaken rondom de Wmo door middel van een voortgangsrapportage. In de eerste kwartaalrapportage 2016 die in maart naar de Kamer gaat, wordt de rapportage Informele Zorg geïntegreerd. Daarin zal tevens antwoord worden gegeven op de vragen en moties die aan de orde kwamen in het debat van de Tweede Kamer van 14 januari 2016 over mantelzorgers.

De VNG heeft gemeenten gevraagd om een beeld te schetsen van de stand van zaken bij gemeenten rondom het mantelzorgbeleid en de knelpunten waar zij tegen aan lopen. Onder 26 gemeenten is een vragenlijst uitgezet, welke een respons van 14 gemeenten heeft opgeleverd. Van deze gemeenten hebben er 9 deelgenomen aan een bijeenkomst op 1 maart 2016 waarin de resultaten van de uitvraag zijn besproken en de antwoorden geduid konden worden. Bij deze bijeenkomst was ook het ministerie van VWS aanwezig.

Dit document vormt een verslag van de uitkomsten van de vragenlijst en de daarop volgende bijeenkomst. Dit wordt door de VNG aan het ministerie van VWS meegegeven als input voor de voortgangsrapportage aan de Tweede Kamer.

Uitkomsten

De deelnemende gemeenten werd gevraagd om negen vragen te beantwoorden (voor een overzicht van de vragen, zie bijlage 1). Deze vragen hadden betrekking op de volgende onderwerpen:

- informeren van inwoners;
- (overbelaste) mantelzorgers in het vizier;
- juiste ondersteuning en samenhang domeinen.

Informeren van inwoners

Gemeenten nemen hun verantwoordelijkheid voor mantelzorgondersteuning en -waardering uiterst serieus om zo veel mogelijk dreigende overbelasting te voorkomen. Elk van de betrokken gemeenten geeft aan dat het gesprek over de ondersteuningsvraag van de cliënt een belangrijk moment is om mensen te informeren over ondersteuningsmogelijkheden en de waardering. Daarnaast geven gemeenten aan te investeren in de fase daarvoor om zo preventief mantelzorgers te bereiken. Dit investeren gebeurt op verschillende manieren:

- Communicatie via lokale of regionale media (bijvoorbeeld de gemeentelijke website, lokale kranten of huis-aan-huisbladen);
- Informeren en scholen van professionals; en
- Werkgevers.

Naast een communicatiecampagne en de inzet van het brede gemeentelijke netwerk, wordt het instrument van de waardering nadrukkelijk gebruikt om mantelzorgers te bereiken.

Of het verspreiden van informatie daadwerkelijk effect heeft hangt sterk samen met of iemand zichzelf als mantelzorger beschouwt en ondersteuning nodig heeft. Verschillende gemeenten zijn om die reden een communicatiecampagne gestart. Bij de betrokken gemeenten wordt positief gereageerd op

het gebruik van de '3-minuten check' in het huis-aan-huisblad. Dit is een zelftest die mantelzorgers kunnen invullen om te zien wat hun situatie is. Het instrument helpt bij bewustwording en kan daarmee bijdragen aan het tijdig in beeld krijgen van mantelzorgers.

Ook de wijk en het werk zijn belangrijke vindplaatsen van mantelzorgers. Een aantal gemeenten geeft aan al bezig te zijn of te gaan starten met het trainen van deze professionals in de wijk (bijv. wijkverpleegkundige) om signalen van (dreigende) overbelasting te herkennen en mantelzorgers te informeren. In dit geval wordt het steunpunt vooral ingezet als facilitator richting de professionals en minder als uitvoerder. Enkele gemeenten benaderen ook werkgevers actief om hen te informeren over de ondersteuningsmogelijkheden voor mantelzorgers. Daarbij kan de werkgever dezelfde rol vervullen als de professional, namelijk het signaleren en informeren over mogelijke ondersteuning door de werkgever zelf en door anderen.

Ten aanzien van 24-uurs bereikbaarheid voor advies en een luisterend oor, verwijzen de gemeenten naar de gemeentelijke website of die van het steunpunt en naar mogelijkheid voor mantelzorgers om met Sensor contact op te nemen.

(Overbelaste) mantelzorgers in het vizier

Gemeenten geven aan dat twee zaken belangrijk zijn voor het (tijdig) in het vizier hebben van (overbelaste) mantelzorgers, namelijk:

- De mantelzorger zelf;
- Het netwerk.

In de huidige praktijk zijn mantelzorgers voor gemeenten vaak pas zichtbaar op het moment dat er een beroep op de ondersteuning vanuit de gemeente voor de hulpvrager wordt gedaan. Dit hangt voor een groot deel samen met het bewustzijn van mantelzorgers en bekendheid met het (vrij toegankelijke) ondersteuningsaanbod. Daarnaast geven de betrokken gemeenten aan zoekende te zijn naar hoe je de psychologische drempels die mantelzorgers soms ervaren bij het vragen naar hulp het beste kunt wegnemen (bijv. door angst of de zorg bij een ander in goede handen is of een partner die niet naar een dagopvang wil). Bijna alle gemeenten geven aan dat op het moment dat de mantelzorgers in beeld komen bij de gemeente er vaak al sprake is van een bepaalde mate van overbelasting. Om deze reden wordt investeren in communicatie richting inwoners zo belangrijk gevonden. Goede communicatie kan ervoor zorgen dat bewustwording bij mantelzorgers wordt vergroot en dat zij op de momenten dat het nodig is de juiste ondersteuning weten te vinden.

In het gesprek over de ondersteuningsvraag van de cliënt wordt ook aandacht besteed aan de ondersteuningsbehoefte van de mantelzorger. Vanaf het moment dat besloten wordt dat een maatwerkoplossing nodig is ten behoeve van de mantelzorger hebben gemeenten de mantelzorgers goed in het vizier. Wel geven gemeenten aan dat de aandacht voor mantelzorgers tijdens dit gesprek een kwaliteitsslag behoeft en dat dit een leerproces is dat de komende jaren aangescherpt moet worden.

Om mantelzorgers tijdig in het vizier te hebben zien gemeenten een belangrijke rol voor de netwerkpartners weggelegd. Dit leidt er toe dat steeds vaker en op structurele wijze afspraken met huisartsen, wijkteams, wijkverpleegkundige, vrijwilligers en maatschappelijk werkers worden gemaakt. De samenwerking met hen is belangrijk om zicht te houden op het welbevinden van mantelzorgers en

hen zo nodig te wijzen op de ondersteuningsmogelijkheden. Zoals aangegeven starten sommige gemeenten met het trainen van professionals in het herkennen en informeren van mantelzorgers.

Tijdens de bijeenkomst wordt genoemd dat sommige gemeenten signaleren dat voor een groep mantelzorgers waarvan de cliënt een Wlz-indicatie heeft niet altijd duidelijk is waar zij terecht kunnen. Dat deze mantelzorgers in eerste instantie ondersteuning vanuit de Wlz kunnen krijgen is niet bij iedereen bekend of krijgt in de praktijk nog niet altijd vorm. Het is niet bekend of er verschil bestaat voor mantelzorgers van een Wlz-cliënt die intramuraal woont of thuis. De gemeenten geven aan zich verantwoordelijk te voelen voor al deze mantelzorgers, maar vinden het lastig deze mensen in beeld te hebben.

Juiste ondersteuning en samenhang domeinen

De meeste gemeenten geven aan voor ondersteuning vanuit de Wmo geen strikte definitie te hanteren wie mantelzorger is en zich te baseren op het gesprek. Door middel van vraagverheldering wordt gekeken wat de hulpvraag is, waar de ondersteuningsbehoefte zit en of en welke ondersteuning nodig is. Het begrip mantelzorger wordt vanuit de Wmo erg breed gehanteerd om maatwerk mogelijk te maken. Door gemeenten wordt wel onderscheid gemaakt tussen de waardering en ondersteuning in de vorm van een maatwerkvoorziening. Zo wordt in sommige gevallen een aantal (lichte) eisen gesteld om in aanmerking te komen voor de waardering en wordt bij ondersteuning in de vorm van een maatwerkvoorziening vooral gekeken naar de behoefte van de mantelzorger.

Bij maatwerkvoorzieningen gaat het veelal over voorzieningen op het terrein van wonen, werk & inkomen en parkeren. Deze vallen onder andere wet- en regelgeving dan de Wmo en hebben een andere doelstelling dan die met de Wmo wordt nagestreefd. Integraal beleid en het verbinden van deze regelingen is daarom nog een lastige opgave. Dit leidt tot andere afwegingen en voorwaarden aan mantelzorgers. In de uitvoering wordt er om objectieve en veelal strakkere criteria gevraagd op basis waarvan men de afweging maakt of iemand wel of niet in aanmerking komt voor een voorziening. Wel wordt duidelijk dat deze knelpunten vooral optreden bij de grotere gemeenten. Bij kleinere gemeenten zijn de lijnen korter en weet men beter van elkaar waar de ondersteuningsbehoefte zit. Aangegeven wordt dat ook bij de grotere gemeenten niet op dagelijkse basis mantelzorgers een beroep doen op ondersteuning waarbij ook andere afdelingen betrokken zijn. Gemeenten gaan in relatie tot andere domeinen daar liever praktisch mee om in de communicatie naar de mantelzorger. Bijvoorbeeld door uit te leggen dat voor urgentie op de woningmarkt andere regels gelden, wat voor en nadelen zijn van dichterbij de zorgvrager wonen, dat er maar één aanbod voor een woning komt die ook tegen kan vallen. Duidelijk is wel dat dit een aandachtspunt is dat enige tijd vraagt om in de praktijk goed uitgewerkt te worden.

Gemeenten hebben geen behoefte aan een mantelzorgverklaring. Een verklaring die in alle situaties toegepast kan worden leidt onvermijdelijk tot een strakkere definitie. Dat belemmert de uitvoering van de maatwerkaanpak waar de Wmo op is gericht. Bij registratie of een verklaring zijn ook privacyregels en administratieve lasten een reden om tegen te zijn. Belangrijk wordt gevonden dat mantelzorg geen verplichting is. Door een vorm van registratie kan die indruk ten onrechte wel ontstaan. Dat werpt in ieder geval een drempel op voor (potentiële) mantelzorgers en daarmee voor de mogelijkheden om tijdig en goed ondersteuning te bieden.

Conclusie

De inventarisatie aan de hand van de vragenlijst en de bijeenkomst heeft een beeld opgeleverd van de stand van zaken bij een aantal gemeenten. Zo is enig inzicht verkregen in de opgave, knelpunten waar men tegen aanloopt en hoe daarin wordt gezocht naar een oplossing.

Als grootste uitdaging wordt het tijdig in het vizier hebben en het daadwerkelijk gebruik maken van het ondersteuningsaanbod genoemd. De komende tijd richten veel gemeenten zich daarom op het actief informeren van mantelzorgers, zorgen dat mantelzorgers de weg naar het ondersteuningsaanbod goed weten te vinden, overzicht aan te brengen in het mogelijke ondersteuningsaanbod (specifiek respijtzorg), diversiteit aan te brengen in het aanbod en daarbij zowel de interne verbinding tot stand te brengen als het netwerk van ketenpartners te activeren. Gemeenten geven aan dat laagdrempelig contact tussen mantelzorger en gemeente essentieel is om deze inzet te doen slagen. Uiteindelijk gaat het om het kunnen bieden van maatwerk, waarbij de ondersteuning voor de ene mantelzorger zwaarder is dan voor de andere mantelzorger.

Voor veel gemeenten geldt dat de verbeterpunten ten aanzien van ondersteuning van mantelzorgers de komende jaren vorm moet krijgen. Dit vraagt om een gestructureerde werkwijze. Daarom wordt in veel gemeenten een actieplan of ondersteuningsplan opgesteld of is deze al vastgesteld. Daarbij wordt regelmatig aangegeven dat de 4 V's als leidraad zijn genomen. Enkele gemeenten geven aan de komende tijd vooral te onderzoeken hoe de dienstverlening van de gemeente door mantelzorgers wordt ervaren en zullen vervolgens bepalen wat dit betekent voor het beleid of de doelen.

Naar aanleiding van de bijeenkomst zal de VNG de mogelijkheid verkennen om samen met de Landelijke Huisartsen Vereniging (LHV) tot handvatten te komen bijdraagt aan het verbinden van huisartsen en gemeenten.